

**СТЕПОВИЙ ГОВІР ПІВДЕННО-СХІДНОГО
НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Анотація. Досліджено південно-східне наріччя, а саме степовий говір та його фонетичні, морфологічні та лексичні особливості. Розглянуто територіальні особливості поширення степового говірки південно-східного наріччя.

Аннотация. Исследованы юго-восточные наречия, а именно степной говор и его фонетические, морфологические и лексические особенности. Рассмотрены территориальные особенности распространения степного говора юго-восточного наречия.

Annotation. The article investigates the south-eastern dialect, namely the steppe dialect and its phonetic, morphological and lexical features. Territorial features of the steppe south-eastern dialects spreading have been investigated.

Ключові слова: південно-східний діалект, українська літературна мова, особливості говорів на території України, говірка, степовий говір.

Існує три наріччя української діалектної мови: південно-західне, південно-східне й північне. Південно-східне наріччя охоплює говори південних, східних та центральних областей України, а також поширене на території сусідніх земель Росії, у місцях розселення українців [1, с. 180].

Проблему поділу української діалектної мови, а саме південно-східного наріччя, вивчали Я. Головацький, О. Потебня, Й. Дзєндзелівський, М. Никончук, О. Євтушок, М. Онішкевич, Б. Ларін та ін.

Метою статті є систематизація й опис лексичних, граматичних та морфологічних особливостей степового говірки південно-східного наріччя української мови.

Південно-східне наріччя виникає у кінці XV – на початку XVI століть. У кінці XVIII століття південно-східне наріччя української мови активніше за інші проникає до української літератури. Остаточно сформувалося як наслідок дозаселення людністю у XIX – XX століттях. Велику роль відіграло приєднання російськомовного півострову Крим до України та сусідство з Белгородською, Воронежською та Ростовською областями [2, с. 47].

Південно-східне наріччя поширене на території Луганської, Харківської, Полтавської, Запорізької, Донецької, Кіровоградської, Дніпропетровської, Херсонської та частково, Миколаївської, Черкаської та Одеської областях. Говірки південно-східного наріччя також побутують на території Белгородської, Курської, Воронежської та Ростовської областей. Південно-східне наріччя охоплює середньонадніпрянський, слобожанський та степовий говори, з яких тільки середньонадніпрянський належить до говорів старого утворення, а інші – пізнішої формації [3].

Велика кількість особливостей південно-східного наріччя є, водночас, особливостями української літературної мови. Хоча це наріччя й поділяється на три говори, однак цей поділ зовсім невиразний і відносно умовний.

Виділяють три підтипи південно-східного наріччя. Перший – середньонадніпрянський говір, внутрішню диференціацію якого зумовлює поширення явищ, які характерні для північного й південно-західного діалектів. Цей говір є найближчим до нової літературної мови України [3].

Другий – слобожанський говір, який сформувався внаслідок взаємодії і подальшого розвитку переселенських середньонадніпрянських, подільських, частково східнополіських та південноросійських говірок, зв'язок з якими простежується і зараз [3].

Третій – степовий говір. Він зазнавав впливу болгарських, молдавських, російських говірок у різні періоди часу. Цей говір сформувався найпізніше, але за територією поширення є найбільшим.

Степовий говір поширений на території Кіровоградської, Дніпропетровської, Запорізької, Донецької, Луганської, Херсонської, Миколаївської областей та АР Крим.

Фонетичними особливостями степового говору вважають:

неоднаковий розвиток [й] – переважно як [i], зрідка – як [и], [е], [о], [у] (дірка, ц'ул'увати);

вживання [ф] замість [хв] (фалити, фіст) і [х] зам. [ф] (хунт);

неоднаковий розвиток сполуки губного приголосного (здоров'я, здоров'я);

відсутність в окремих словоформах чергування задньоязикових приголосних г, к, х з шиплячими і свистячими приголосними (на дорб'я, рук'я);

перед глухими і в кінці слова дзвінки приголосні оглушуються (т'ашко, міх, 'міг');

заступлення [т'] на [к'] в окремих словах (к'існо, к'істо);

динамічний наголос [3].

Морфологічними особливостями степового говору є:

в орудному відмінку однини іменники і відміни можуть мати паралельні закінчення -ойу, -ейу, -ой, -ей (земл'ойу,

помітний вплив закінчень іменників чоловічого роду на іменники жіночого і середнього роду в родовому відмінку однини (хат'іў, ноч'іў, озёр'іў, тел'ат'іў);

паралельні закінчення властиві орудному відмінку множинних іменників (сáн'ми – сáнами, гóн'ми – гóнами); у ряді говірок збереглися форми двотні іменників жіночого роду при числівниках два, три, чотири (три йам'і, ч'отір'і корзін'і);

відсутність у формах непрямих відмінків особових займенників приставного [н] (кóло йéї, на йóму);

можливе паралельне закінчення 3-тособи однини теперішнього часу – зрідка з кінцевим [т'] (рóбит', хóдит'), але переважно без кінцевого [т'] (рóбе, нóсе) [3].

Лексичними особливостями слобожанського говору є локальні слова, наприклад: лáманка – бительня, кобушка – глечик, рига – клуня, хоб'іт'а – відходи після молотьби колосків у степ, неудóбиц'а – цілина, кóбеиц', р'áбеиц' – яструб, в'ідволож – відлига, с'івеирко – холодно, полов'ід'а – повінь, накидка, наст'іл'ник – скатерка, звід – криничний журавель, хáлаш – будівля для реманенту та ін. [4].

Отже, проаналізувавши степовий говір південно-східного наріччя української мови, можна виділити велику кількість морфологічних та фонетичних особливостей. Значна відмінність від інших говірів південно-східного наріччя пояснюється тим, що цей говір зазнавав впливу болгарських, молдавських та російських говірок. На розвиток степового говору також вплинуло сусідство з Курською, Воронежською та Ростовською областями.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Гриценко П. Ю. Степовий говір / П. Ю. Гриценко // Українська енциклопедія. – 2000. – С. 138–139. 2. Ужченко В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Луганськ: Альма-матер, 2000. – С. 47. 3. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – С. 85–93. 4. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 64.